

УДК 821.161.2(477.86)

© КОЛЯДА Ігор

доктор історичних наук, професор, професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін та гендерної освіти НПУ імені М. П. Драгоманова, вул. Освіти, 6, Київ, Україна, 03037 (i.a.kolyada@npu.edu.ua)

© KOLYADA Igor

Doctor of Historical Sciences, Professor of Department of Methods of Teaching Social Sciences and Gender Education of the National Pedagogical Dragomanov University 6, Osvity str., Kyiv, Ukraine, 03037(i.a.kolyada@npu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3802-9082>

© ЮРЧУК Іванна

аспірантка Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, старша наукова співробітниця літературно-меморіального музею Василя Стефаника, вул. Тараса Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, Україна, 76018 (ivannaurcuk2@gmail.com)

© YURCHUK Ivanna

graduate student of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, senior researcher at the Vasyl Stefanyk Museum, 57, Taras Shevchenko str., Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76018 (ivannaurcuk2@gmail.com)

Бібліографічний опис статті: Kolyada I., & Yurchuk I. (2021). Kokhannya u osobyste shchastya u zhytti ta tvorchosti Vasylya Stefanyka [The love and personal happiness in Vasyl Stefanyk's life and work]. *Svit Clio* [Clio World], 4(3-4), 69-83. [in Ukrainian].

КОХАННЯ Й ОСОБИСТЕ ЩАСТЯ В ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

Анотація. Мета статті. На основі епістолярію Василя Стефаника досліджено історію особистісних його взаємин із представницями прекрасної статі. **Методологія дослідження** – принципи об'єктивності, розвитку, системності, науковості; методи біографічний, філологічний та психологічний. **Наукова новизна.** Систематично проаналізовано корпус листування Василя Стефаника з Ольгою Кобилянською, Софією Морачевською, Євгенією Калитовською та Ольгою Гаморак. У кожному випадку стосунки, які були в письменника з тією чи тією жінкою потребували уважності та вміння вчитувати Стефаниковий підтекст у листах. Він умів красиво писати, що не могло не подобатися жінкам, а вони, своєю чергою, охоче відповідали йому спочатку епістолярною взаємністю, а згодом і чимось більшим. Особисте життя людини – то велика таїна. Можна її лише трохи відкрити. З-поміж таємниць – стосунки Василя Стефаника й Ольги Кобилянської. Частково відкрити їх дає змогу листування цих двох митців, інтенсивність якого припала на перші три роки їхнього знайомлення (1898-1900). Стосунки між талановитими письменниками рідко бувають дружніми й теплими. Особливо, коли йдеться про рівновеликих. Але частіше до стосунків домішано ревнивої напруженості, літературного егоцентризму, відчуженості від самодостатності іншого світу. Листи В. Стефаника до Софії Морачевської – це справжня поезія, це художні твори, сповнені тяжкого переживання власної наболілої душі, це звіти про свою роботу та нездійснені плани на честь своєї матері. Написані вони в такому сердечному тоні, що мали великий вплив на його подругу і спричинили її щире захоплення. Немов до рідної сестри, звертається В. Стефаник до Ольги Гаморак за порадами в різних справах, утаємничує її в свої плани письменницької роботи. І вона виправдовує довір'я. Їхні листи – це спілкування двох висококультурних молодих людей, що мають власні погляди на світ і

вивищуються над оточенням. Листи ці то потішали, то засмучували, бо письменник не був байдужий для неї. Почуття, що оволоділи Ольгою в стосунках із Василем, давно переходили межі приязні. Були ще в житті В. Стефаніка і дві Євгенії – дві різні долі, дві трагічні історії кохання та смутку. Складний у приватному житті, В. Стефанік не любив надмірної уваги та старанно приховував таємниці глибин своєї душі від сторонніх. Письменник належав до типу людей, які більшою чи меншою мірою залишалися незадоволені своїм вибором.

Висновки. Помандрувавши контрверсійними коридорами самотньої душі Василя Стефаніка, вдалося дещо відкрити з його душевних таємниць. Проте особисте, то болуча тема і не завжди доступна. Майстер психологічної прози, людина нестабільного настрою та частих припливів смутку – його хотіли зрозуміти, але змогли лише одиниці. Він усе життя вів поєдинок із самим собою, а жінки були інстанцією для душевних розмов, відвертих поглядів та ще того, що залишилося за лаштунками епістолярю, спогадів, оцінок дослідників. Не можна знати, як би склалося його сімейне життя, якби він обрав іншу жінку, а не Ольгу Гаморак. А можливо, він просто був би самітником. Якби не сімейне життя, він, імовірно, залишився б у Кракові, а його літературна кар'єра розвивалася б по-іншому. Що принесло би йому більше щастя? Але доля написана на небесах, і кожний несе свій хрест.

Ключові слова: біла лілія, Василь Стефанік, епістолярій, Ольга Кобилянська.

THE LOVE AND PERSONAL HAPPINESS IN VASYL STEFANYK'S LIFE AND WORK OF

Abstract. The aim of the study. Based on Vasyl Stefanyk's epistolary, the history of his relationships with members of the fair sex is studied. **Research methodology** – the principle of objectivity, development, systematization, scientificity, biographical, philological and psychological methods. **Scientific novelty.** The corpus of correspondence between Vasyl Stefanyk and Olga Kobylyanska, Sofia Morachevska, Yevhenia Kalytovska and Olga Hamorak was systematically analyzed. In each case, the writer's relationship with a woman required attention and the ability to read Stefanyk's subtext in his letters. He was able to write beautifully, which women could not help but like, and they, in turn, willingly responded to him first epistolary reciprocity and later more. A person's personal life is a great mystery. You can only open it a little. Among the secrets is the relationship between Vasyl Stefanyk and Olga Kobylyanska. The correspondence of these two artists, the intensity of which fell on the first three years of their acquaintance (1898-1900), makes it possible to partially discover them. Relationships between talented writers are rarely friendly and warm. Especially when it comes to crackajack people. But more often the relationship is mixed with jealous tensions, literary egocentrism, alienation from the self-sufficiency of another world. V. Stefanyk's letters to Sofia Morachevska are real poetry, they are works of art, full of hard feelings of their aching soul, they are reports about their work and unfulfilled plans in honour of their mother. They were written in such a heartfelt tone that they had a great influence on his girlfriend and caused her sincere admiration. As if to his sister, V. Stefanyk turns to Olga Hamorak for advice in various matters, and tells her secret of his writing plans. And she justifies trust. Their letters are communication between two highly cultured young people who have their views of the world and rise above their surroundings. These letters were both amusing and sad because the writer was not indifferent to her. The feelings that overwhelmed Olga in her relationship with Vasily have long gone beyond friendship. There were two more Eugenijs in V. Stefanyk's life - two different destinies, two tragic stories of love and sorrow. Difficult in private life, V. Stefanyk did not like excessive attention and carefully hid the secrets of the depths of his soul from outsiders. The writer belonged to the type of people who were more or less dissatisfied with their choice. **Conclusions.** Travelling through the controversial corridors of the lonely soul of Vasyl Stefanyk, we managed to discover some of his spiritual secrets. However, personal, it is a painful topic and not always available. A master of psychological prose, a man of unstable mood and frequent outbursts of sadness - they wanted to understand him, but only a few could. He fought all his life with himself, and women were an instance for emotional conversations, open views and what was left behind the epistolary, memories, assessments of researchers. It is impossible to know what his family life would have been like if he had chosen a woman other than Olga Gamorak. Or maybe he would just be a recluse. If it weren't for his family life, he would probably have stayed in Krakow and his literary career would have developed differently. What would bring him more happiness? But destiny is written in heaven, and everyone carries own cross.

Keywords: Vasyl Stefanyk, epistolary, Olga Kobylyanska, Eugenia Bachynska, Olga Hamorak.

Постановка проблеми. Особисте життя дало мало радості Василеві Стефанику, якого вважали фатальним для жіноцтва чоловіком. Не часто закохувався, але своєю вродою, вишуканим одягом, манерами привертав до себе увагу жінок. Ним захоплювалися, йому писали, про нього фантазували, а він завжди почував себе самотнім. Його вважали безнадійним песимістом, хоча про себе він говорив, що оптиміст. А може, фатальні чоловіки не створені для особистого щастя? Може й тому, доля була такою немилосердною до його особистого життя.

Перше юнацьке кохання відгукнулося в його серці ще в гімназійні часи. То була золотокоса красуня Євгенія Бачинська, молодша сестра його приятеля Льва Бачинського. В. Стефаник у захопленні від дівчини, часто приїздить до неї в гості до Серафимців. Та раптом вона перша зізнається у своїх почуттях. І це кладе кінець усім прихильностям Василя до Євгенії. Його чарувала загадка, інтрига, недомовленість та гра поглядами, а дівчина все зруйнувала.

Найбільше кохання в серці Стефаника прокинулося у 27 років. Проте й ці стосунки були приреченими, адже він покохав одружену жінку, дружину священника Євгенію Калитовську. В. Стефаник двічі просив жінку покинути чоловіка та бути з ним, але канони, традиції та фатум були вищі за кохання.

В. Стефаник подобався жінкам, здебільшого непересічним особистостям, серед них – Соломія Крушельницька та Ольга Кобилянська. З однією листується, водночас відвідує концерти іншої, не пропускаючи жодного виступу. Кохати мисткиню було йому понад силу, але він і не примушував себе, бо не міг. Мабуть, співіснування двох творчих особистостей під одним дахом завжди породжує багато проблем, надто коли вони досить схожі характерами. Неможливо собі уявити, щоб він покохав жінку із кокетливим характером та крикливою зовнішністю, бо ці жінки нічим йому не нагадували його матір. Хоча красиві та успішні, вони йому подобалися, але не полонили його серце. Він потребував не крикливості, а відданості. Він був егоїстом.

Були й грайливі стосунки із Софією Морачевською, Наталією Семанюк та Софією Дністрянською. То були окремі віхи його життя, але чи переходив Стефаник дружні межі взаємин, і понині є таємницею. Його творча муза потребувала постійного емоційного піднесення, сплеску нових почуттів. А це забезпечує лише сила кохання, стан закоханості. У цьому стані митець і має можливість творити свої шедеври.

Упродовж свого такого багатого на події життя В. Стефаник серед тисячі жінок шукатиме все ту, що буде нагадувати йому його матір, що буде ніжно пестити та розуміти його стражденне серце та зболілу душу. Такою стала для нього давня приятелька, конфіденційний адресат упродовж багатьох років – Ольга Гаморак, у майбутньому матір трьох його дітей. Можливо, там не було на перших етапах високих почуттів, які зачіпали реєстри душі Василя, але була повага, шана, доброта та щире розуміння. Цього йому було достатньо, адже він той непростий у сприйнятті життя та складом своєї душі чоловік, який ніколи не може бути щасливим уповні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Епістолярне спілкування письменника з його симпатками було предметом досліджень багатьох літературознавців. До такого аналізу вдавалися Р. Піхманець [14; 15], В. Бабій [1], С. Процюк [16]. Їхні літературознавчі розвідки по-своєму влучні та змістовні і подеколи доповнюють одна одну. Проте чіткого вектора розуміння взаємних симпатій, що виникали у Василя Стефаника з представницями прекрасної статі, як і спеціальних досліджень на цю тему, ні в історичній біографістиці, ні в літературознавстві немає.

Мета і завдання дослідження На основі епістолярію Василя Стефаника досліджено історію його особистісних взаємин із представницями прекрасної статі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перше кохання, як той перший сніг, який не робить справжньої зими, проте свято його первинності, незайманості, врочистості дивними спогадами чи не на все життя залишається в душі.

Тісно заприятелювавши з Лесем Мартовичем та Левом Бачинським ще в Коломийській гімназії, Василь Стефаник не раз гостював у Левковому будинку в с. Серафимці. У Л. Бачинського була молодша сестра Євгенія (1875 р. н.).

Відвідуючи свого друга, Стефаник познайомився з Євгенією, бавився з нею і любив золотокосе дівча, аж поки дружба не спалахнула полум'ям кохання. Яюсь Євгенія побачила його інакшим: буйний смоляний чуб, сам такий високий, смутний, хоча любив жартувати. Про Стефаника говорили, що на його родині лежить печать якогось закляття. Євгенії аж трохи моторошнувало, коли вона його бачить, їй легше про нього думати, бо в її думках він не такий загадковий, простіший, без цього дивного холодку, що ховається як за його жартами, так і за його смутком [16, с. 42]. Сталося це, як він ще був у гімназії, десь коло 1891 р., коли Євгенія була 16-літньою дівчиною. Та його кохання було лише короткотривалим захопленням, а для Євгенії воно стало трагедією.

У листі до свого друга В. Морачевського Василь Стефаник 1 вересня 1897 р. писав: «То давня історія. Я ще був у школі. Висока білява панна мене полюбила. Я перший раз дізнався, що мене дівчина любить. Ой, то була радість, але така, що потім і перед тим такої не було...».

Однак далі з притаманною йому чесністю і відвертістю визнає: «Але я не любив панни. Тому не любив, що вона мені лист написала відразу. Як я той лист читав, та й та любов пропала, як коли би єї стрічки листу співали. Та й пропала. То лиш була одна хвиля та й перша».

Часто буває, прагнучи чогось у житті, людина готова на все, а досягши мети, відчуває спад сил і бажань. Це стосується й кохання. Стефаник сам мучився, не відкриваючи правди дівчині, може, ще й сам до кінця не розібравшись у своїх почуттях.

Серед його поезій у прозі є образок «Раненько чесала волосся», присвячений безпосередньо його стосункам з Євгенією: «Сперлася обома руками на стіл, а волосся впало. Заслонило плечі і крісло. Спадало, як водопад золотих филь би спадав. Ті филі золоті, спадаючи, вижолобили собі дорогу і підмивають тепер дальше шию. Чиста, сплокана, як камінь білий, тота шия. «От осінь вже. Чи ти, листя, шепчеш, що він вже мене не любить? А може, ти за людьми говориш, що я пропаща, що дала-м ся на підмову. Або приносиш єго гадки, що я старіюся та не можна мене любити? Скажи, скажи, горішку, що ти шепчеш?» Склонила голову на білі руки. Жмит волосся впав і закривав сині лінії, що ними руки уткані. «Скажи ж бо, горішку, скажи небоже». Та й заридала. Сльози текли по руках, як коли би каплі, що відірвалися від водопаду. А за вікном шепотів оріх широким листем: з весною прийде твій милий» [17, с. 177].

Цей образок Стефаник надіслав В. Морачевському з присвятою: «Тепер ця панна нещаслива. Раз вона чесала волосся, і я був притім. Та вона питалася оріха, чи прийде єї милий. Я відповів за оріха, що прийде, але додав, що оріх мусить так єї сказати, бо інакши він не годен, як сонце дивиться на него. А якби він правду сказав, то би він всох на другу весну. А той милий ходить собі, та й не треба за него в образку писати, бо він лиш на минутку одну, а та пропала, як камінь у воду».

В. Стефаник сам зізнається, що «не любив панни», однак сказати Євгенії про це не зміг. Він ніколи відверто не скаже їй про це, бо належав до людей, які чуже лихо сприймають, як власне, і керуються не холодним розумом, а гарячим, зболеним серцем. Навпаки, намагається показати, що її не забув, що він пам'ятає про неї в Кракові, де студіює медицину. А вона вже відчувала, що це щось не так, що така любов погубить.

Перипетії, які Стефаник пережив через це молодече кохання, засвідчують його листи з Л. Бачинським. Від 5 листопада 1893 р. до 24 червня 1896 р. усі листи писані з Кракова, де Стефаник студіював тоді медицину. У кожному листі він так чи так згадує про Геню, а щонайменше передає їй привіт.

Євгенія була вродлива, і їй траплялися наречені, яким вона, проте, відмовляла, бо кохала Стефаника. Бачинські хотіли якоїсь розв'язки цим стосункам, тому Левко у своєму листі вимагав від друга й однодумця однозначної, конкретної відповіді.

На прохання приятеля, стурбованого долею сестри, якій уже йшов 21 рік (на ті часи то вже був досить солідний вік для дівчини), Василь Стефаник пише: «Стан між нами такий: я написав сестрі ще взимі, що я її люблю, бо сего хотіла, але не можу сказати, що оженюся з нею... Відколи я пізнав сестру, відтоді полюбив... Та зараз по запізнанню з сестрою наступила і переміна в мені. Недивно, бо перший раз я

полюбив. І далі: я не можу сказати, за два або три роки я ожениюсь. Я не смію. Я тобі скажу, що жду Божого змилювання і лиш маю надію на сестру, на кілько єї не лучиться жених. Лучився – все пропало, може, і я, бо люблю єї страшно і чим я непевніший за ню, тим більше люблю. Тому я тобі і писав, і просив, що як буде хто єї сватати, чи як там, то відводи потрохи, а вже цілком відраджуй, якби мала бідити. Я вчуса дуже і скінчу борзо [...]» [17, с. 85].

Л. Бачинський, знаючи про велике кохання сестри до Стефаника, не міг чи не хотів зрозуміти вкладеного в листі змісту та зробити необхідні висновки. На канікули 1896 року він запросив Стефаника до Серафинець, а коли той не приїхав, написав йому гострого листа, у якому дорікнув своєму другові брак будь-яких почуттів до сестри і водночас повідомив, що їй трапляється жених, старший віком податковий службовець із Городенки [10, с. 65]. В. Стефаник у відповідь написав листа і дав йому заголовок «До приятеля». Це останній лист Стефаника у справі Євгенії: «Я нерішучий тому, що люблю, я нечесний тому, що люблю, я не приїхав тому, що люблю. Ти знаєш, я Твою сестру люблю. Я її пізнав дитиною, і дотепер вона дитина» [17, с. 93].

Після цього листа події йшли швидкою ходою. Євгенія не схотіла вийти заміж за нелюбого і гірко тужила. Вона щиро кохає Стефаника і, без сумніву, страждає, може, відчуваючи, що її коханий десь трохи нещирий із нею, криється з правдою. Якби кохав, то приїхав би, розрадив її. А про свої почуття він пише Ользі Гаморак: «Тішився, що я тоді так файно любився. А потім перестав».

Дівчина впадає в депресію. Захворіла на запалення легень, а згодом і на туберкульоз. Хвороба ускладнюється важким психологічним станом від нещасливого кохання. Лікарі виявилися безсилями, і розв'язка трагедії настала 5 грудня 1897 р. «Я нині дістав широкий папір у чорних берегах із хрестом. На ньому написано ім'я, що колись для мене було дороге, – ділився у грудні 1897-го з Морачевським. – Я був чорний хлопець, а вона була біла дівчина. Як ми сходилися, то вона червонілася. Казала, що єї встидно з-за того, бо єї здавалося, що она мене все цілює. Пропаде то лице, що червонілося, гет пропаде. Ще в сю годину воно під зеленим вінком, а завтра буде під сирію землею».

Ця смерть лягла важким тягарем на душу В. Стефаника. У листі до Ольги Гаморак він пише: «У свіжий гріб закопано тисячі сивих перлів осінньої мраки. А ті перли будуть виходити з гроба і, як сльози, муть перекидатися у хрусталі і обкують свіжий гріб у діаманти. А промені сонячні будуть зазирати у ті хрусталі, як у дзеркало, і буде умерши лежати під хрусталами і під промінням серед широких білих нив, як царівна. А я все буду питатися: чи з любові, чи на сухоти? І се питане буде мене мучити, і ніколи ніхто мені не дасть відповідь на него».

В. Стефаник розуміє, що безпосередньо не причетний до смерті Євгенії, бо серце не підкоряється розумові, але страждає муками сумління. Василь Стефаник не їде на похорон. Боїться осуду її батьків. «А люде? Вони будуть двояко говорити. Ліпші скажуть: подлий, бо загнав дівчину у гріб! А гірші: вона гадала, що зараз таки за доктора пійде, – писав Ользі Гаморак. – Ой нині панни з посагами та докторів не мають. А потім прийде Великдень, і поле зазеленіє, і гріб зазеленіє, і всі забудуть» [1, с. 16].

Ніхто не може бути суддею там, де є стосунки чоловіка та жінки. Він був молодим, недосвіченим і не міг знати, що вона піде не під шлюбний вінець, а в могилу... Він ніколи не забував про покійну. У 1914-му році також від легеневої хвороби помре його дружина Ольга. Можливо, подібний діагноз був лише збігом обставин [16, с. 55].

На схилі літ ще раз промайнула над ним тінь давно померлої Євгенії. Коли Бачинський збирався до Львова на ювілейне свято Стефаника, що відбулося 26 грудня 1926 року, він крізь сльози сказав до своєї дружини: «Дуже його люблю, але... через нього померла моя сестра». Стефаникові в тому самому часі також пригадалася Євгенія. Пишучи наприкінці грудня 1926 року нарис «Серце», у якому коротко характеризував своїх живих і померлих приятелів, він продиктував такі слова: «Лев Бачинський до себе найбільше суворий, а від хлоп'ячих літ все моє погане забув». А про Євгенію Стефаник написав таке: «Євгенія Бачинська – моя біла любов». Коли один з його синів, що переписував рукопис, запитав, що це таке «біла

любов», він це речення скреслив і тремтячою рукою написав: «Євгенія Бачинська — моя перша любов» [16, с. 55]. Життя дуже жорстоко обійшлося з першим коханням Василя Стефаніка. Звуки заупокійного дзвону за Євгенією не покидатимуть його до смерті.

Справжнє велике кохання опалило серце Василя Стефаніка у 27 років. Досі твердий, нездобутий жодним жіночим серцем, нині Василь танув, як віск. Це було велике кохання до жінки, яку він вважав ідеалом, — Євгенії Калитовської. Він часто бачився з нею, бував у неї вдома, але нікому не спадало на думку, що між ними існує тісніший зв'язок. Правду про ці стосунки знала лише її сестра Ольга, яка також була закохана в нього. Проте, В. Стефанік вважав її лише своїм другом, від якого не було жодних таємниць, і це завдавало їй не менших страждань.

Євгенія — вродлива, добра, ніжна, інтелігентна жінка з м'якими рисами обличчя, які завжди викликають симпатію. Вийшла заміж за Василя Калитовського, пароха з села Трійці, куди не раз запрошували Василя Стефаніка, і він радо ці запрошення приймав. Її життя було тихим плесом до його з'яви, без вогню і пристрасті. Зовні все виглядало пристойно, за винятком хіба того, що через постійну зайнятість отець В. Калитовський залишав дружину зі своїм гостем наодинці або відправляв їх гуляти до найближчого лісу чи верболозів над Прутом, милуватися краєвидами. Сам В. Калитовський на прогулянки не ходив, бо як був у церкві на службі, то ходив із дарами до хворих, які вмирили, а село — велике й довге. І навіть якщо траплялася вільна хвилина, то мав отець Василь улюблене заняття — пасіку, на якій пропадав годинами. До того ж, Євгенія була старшою за Василя на шість років [3, с. 213].

Поступово зароджувалася між ними прекрасна таємниця. Нелегко було гамувати палкі почуття, що нестримно намагалися вирватися й кликали Стефаніка до зізнання. Невідомо, як В. Стефанік передавав листи Євгенії, та й жоден із тих листів не зберігся. Можливо, вона знищувала їх після прочитання або ховала від сторонніх очей і знищила перед смертю.

В. Стефанік, як зазначає дослідник Д. Мохорук, познайомився з Євгенією Калитовською в Топорівцях, де вона мешкала з чоловіком, а Стефанік приїздив туди в гості до Марії Стефанів, сестри Л. Мартовича. Перша згадка про Євгенію з'являється в листах до Ольги Гаморак в листопаді 1898 року. Інформація, яку подавала в листах Євгенія Калитовська, не влаштовувала Василя Стефаніка [3, с. 214]. Євгенія свідомо уникала питання їхніх стосунків, а головне — ні словом не обмовилася про свої почуття до нього, хоча, зрештою, і він ніколи відкрито про це не написав. Є любов, яка лікує, і є любов, яка вбиває.

Аби мати об'єктивну інформацію з Трійці, В. Стефанік просив сестру Євгенії Калитовської Ольгу Гаморак описувати все, що там діється. Навіть не розумів, як тим проханням гостро ранив її серце, яке палало до нього любов'ю. З часом він зрозумів, що Ольга закохана в нього, а тому запитати відкрито про Євгенію Калитовську не наважувався.

У перших числах січня 1899 року Василь зізнається Євгенії у своїх почуттях. І вона, Євгенія, друга жінка в його житті, яку нарекли цим ім'ям і в яку він закохався, мусила сказати: «Ні, Василю, це неможливо».

Заради родини, чоловіка й дітей Євгенія залишилася зі зраним серцем, а Стефанік поїхав із болем до Кракова вбирати у словесні образи свої почуття. 28 лютого — іменини Євгенії, і він присвячує коханій нарис «Мое слово», яку назвав «Confiteor» (латинське: признаюся, сповідаюся). Під заголовком написав: «Писано для Євгенії Калитовської на її уродини дня 28. II. 1899». Перед текстом епіграф: «Там сидить ясен сокіл білозорець. Смутен далеко сяє і видає». Дев'ять листків найкращого білого крейдяного паперу із золоченими берегами, списаних гарним каліграфічним почерком, перев'язаних золоченою ниткою, пересилає Стефанік до Стецеви на адресу Ольги Гаморак, щоб та вручила сестрі Євгенії. Отримавши дарунок, Євгенія відписує йому: «Обдарували — сте мене найкращим дарунком, дарунком своєї власної зболілої душі. Приймаю його зі співчуттям і вдячністю і горджусь ним! Буде се найкраща і найдорожча пам'ятка моя [...] Але я твердо вірю, що щастя Вас не минуло, воно конче прийде до Вас, вірю і бажаю Вам його з цілого серця[...]» [1, с. 24].

Та одне – побажати людині щастя, а інше – його дати. Євгенія Калитовська вмирає 1906 р. від запалення головного мозку. «Вона мусила піти, бо годі жити з такою боллю в серці», – сказав Василь Стефаник. Євгенія була не його долею. Вона стрілася йому на життєвому шляху, але не стала його супутницею в подальшому. «Сила його і гордість впала на тверду дорогу. Стривай. Пішов своєю дорогою, як птах, що своїх крил на собі не чує. На свіжій ріллі під веселою дугою стояла його любов» («Дорога»). Доля сама вирішує, як має скластися твоя будучина і хто має бути з тобою поруч у ньому. Почуття Стефаника до Євгенії не змінилися упродовж усього його життя, хоч згодом втратили свою гостроту та покликали на допомогу розум, який підказував погодитися з долею.

Йому ж була необхідна дружина-матір, дружина-соратниця, дружина-порадниця, яка тишила б його раниму душу, гоїла рани його вразливого серця. Особисте життя людини – то велика таїна. Можна її лише трохи пізнати. Серед таких таємниць – стосунки Василя Стефаника і Ольги Кобилянської. Частково розкрити їх уможлиблює листування цих двох митців, інтенсивність якого припала на перші три роки їхнього знайомлення (1898-1900) [16, с. 32].

Кобилянська була гарна: її інтелігентна, навіть аскетична краса, струнка постаць привертала до себе увагу. До того ж, вона мала витончений смак, одягалася елегантно, за сучасною модою. Розумна й освічена, без сумніву, була цікавою особистістю. Шукала нових обривів і в житті, і в творчості, і в коханні, і в самій собі. Була самостійною та цілеспрямованою. Вона майже все життя шукала чоловічий ідеал, часто засліплена то депресіями, то гординею, то передчасним оплакуванням своєї нещасливої долі.

А щастям вона вважала сісти на коня і мчати, мчати, мчати, намагатися перегнати вітер або саму себе. Ця пристрасть до верхової їзди дарувала їй відчуття повної свободи, яка обіцяла так багато. Ольга була справжньою амазонкою – струнка постава, поривчасті рухи, палкий погляд. Вона «постійно закохується в чоловіків, які оточують її, а часом закохується, навіть не бачачи їх. Любить швидше свою фантазію». Вранці закохавшись, до вечора могла вже розлюбити. Вона – амазонка, що казала: «Одруження з кимось іншим, як не з освіченим українцем, для мене гидке!». А ще вона вірила в сни. Їй добре запам'ятався один сон, він їй здався пророчим. Поряд був чоловік – високий, гарний, а головне – сильний. І того чоловіка вона шукала все своє життя. Називала коротко і загадково: «Той, котрий...» І коли їй казали: «Давай познайомимо – він тобі пара», вона знайомилася і говорила: «Це не той, котрий...». Мріючи про шлюб та ідеального чоловіка, О. Кобилянська прирікала себе на самотність.

А Василь Стефаник до того ставився простіше: «Чи все лиш образовану жінку можна любити?» [17, с. 73]. Ольга Кобилянська настільки була полонена стилем новел письменника, що й сама намагалася писати листи до нього подібним стилем. Вона була єдиною на Буковині, яка підтримала В. Стефаника ще до виходу його першої збірки новел. Він розумів її і писав такі листи, які самі по собі були новелами і не могли не хвилювати її серце. Вона ж наприкінці життя сказала: «Всіх тих небагатьох чоловіків, яких я любила, я пізніше зневажала, за виключенням Сріблянського і одного лікаря з Наугайма. Все інше було некультурне і зневажливе». Мабуть, що ці слова вона сказала у відплату за свої страждання через любов до них [4, с. 30].

Заочне знайомлення В. Стефаника і О. Кобилянської відбулося завдяки спільній подрузі Ольги, «молодій початкуючій (потайки) літераторці, повній мрій, з буйною фантазією і з захопленням «жіночою емансипацією», «фанатичній поклонниці природи» Софії Морачевській. На той час Стефаник навчався в Кракові. Проте вперше особисто вони зустрілися в Чернівцях, на вул. Панській, 47, де мешкала письменниця [2, с. 63]. «Як прийшли Ви до мене по раз перший і я дивилася на Вас зчудованими очима. Великий який птах, незнаний мені, що злетів звідкись, чудний такий» (1898 р.). Згодом між ними розпочинається активне листування. Листи їхні в дорозі часто розминалися, а тому відповідь на попередній лист приходила пізніше, ніж наступний.

Ці душевні тривоги, гримаси долі і Василь і Ольга вміли тримати за темною завісою, навіть одне від одного, тільки інколи якийсь проблиск жалю міг

проскочити між рядками, і не більше. Вони були подібної вдачі, завжди прагнули перебувати в стані закоханості, адже це надихає, одухотворює і спонукає до пера. Що ж більше потрібно письменнику? І тоді, коли їхні душі були скуйовджені перепиттями долі, ця епістолярна дружба стала для них синкретичним містком.

Це листування інтелектуалів-літераторів, вони неначе змагаються в літературній довершеності. Вони вмiли небуденно дискутувати про національну інтелігенцію, на яку В. Стефанік часто дивився з холодною, розчарованою усмішкою, а вона як емансипована жінка її захищала: «Ви пишiть, як і самi кажете, лиш для народу, але пишiть. Ви не маєте права Божий голос в собі зацитькувати тому, що Ви інтелігенцію не любите. Вона не винна, що вона молодша від народу, що вона не викінчена і, мов той молодий чоловік, не дозріла в культурнім думанні» (23 листопада 1898 р.) [4, с. 43].

Перечитуючи один за одним лист, відчуваєш і їхній настрій, і біль, і тон письма, і розраду, і сподівання. А були вони чимось більшим, але в кого – у Кобилянської чи в Стефаніка? Відповідь не може бути однозначною.

Упродовж трирічного активного періоду листування в кожного з них відбулися особисті перипетії та колізії. Кобилянська покохала О. Маковея, вірила в їхнє спільне майбутнє, після довгого чекання Ольга зробила перша крок назустріч, зізнавшись у своїх почуттях, на що той холодно відписує і розбиває вщент її любляче серце; у Стефаніка – трагедія закоханості до Євгенії Калитовської, душевний надлом по смерті матері та розрив із батьком.

У серпні або ж на початку вересня 1898 р. вони зустрілися знову в с.Белелуї. Тут, власне, і стався найбільший спалах почуттів між ними, а символом став дарунок Ольги – біла лілія. Він ніс ту лілію три кілометри до Русова. А далі: «1.Х. 1898. Добра пані! Ваша лілія тепер моя [...] Лілію Вашу я вбив. Я не люблю сего квіту – він такий біленький, що чоловік мусить его сплямити. Най ангели тримають його, бо то їх квітка [...]». Далі він пише, що любить червоні рожі, з яких спливає «червоний любовний смалець». А потім: «Мені голова в'яне, і я скочуюся, мов камінь, у долину. Мені тогди треба дуже білих рук, аби мене гладили по голові, і губів грубих, аби хухали на мене і казали: «Не бійся, я тебе не дам!». Так було давно, як я видирав горобців з гнізда і впав, то моя мама гладила мене та й казала, що буде легше. Справді, було легше, бо я знов брався до гнізда... Мій ліс пожовтів і подібний до лану проса. На найбільшому дереві зависло чорних ворон багато. Я сиджу під тим деревом, гадаю про брата, що повісився, і тішуся, як дитина, що мене на тім дереві ще так борзо не знайдуть». Можливо, він давав їй зрозуміти: ти рятуєш мене від смерті (в їхньому роду було багато самогубців).

Вони двоє вмiли красиво писати й небуденно розповідати якісь деталі зі свого бурхливого життя, вона фантазувала, а він, відповідаючи делікатно, навіть філігранно, остуджував її неспокій. Ці, на перший погляд, різкі амплітудні коливання почуттів не стають їм на заваді, і вони продовжують жваво листуватися. З Чернівців Кобилянська пише до Василя: «Від так самота горда така і все однакова злучається з тишиною. Оповідую їй між іншим і про Вас, як прийшли Ви до мене, і я дивилася на Вас зачудованими очима, про молодесеньку ніжну приятель, що пригадувала чистотою білого цвіта, лілії, тої, що Ви її взяли від мене в Белелуї і як вона від так загинула». Василь відписує Ользі із Русова: «Я єї гірко ніс. Дорогою я боявся, аби не спеклася в моїх руках. У лісі я єї купав у черничці, як малу дитину... Я запутаю свої смагляві руки у Ваше чорне волосся і приведу Вас до неї. Мої руки будуть як галузе дуба, а волосє Ваше буде, як шовк коло дуба. Мій товариш, вітер, буде зі мною гратися, а шовк буде плакати – тихонько, ніжно, – як шовк знає [...]».

Чи була та лілія насправді, чи то лише їхні почуття молоді і фантазійні, схожі на білу незайману квітку. Це питання завдало «ботанічного» клопоту багатьом дослідникам. Одні стверджували, що «Стефанік засушив і зберігав подаровану Кобилянською лілію», інші – що «Ольга Кобилянська посадила три білих трояндових кущі, які надіслали їй приятелі з Белелуї» [12, с. 80].

Стефанікова ексцентричність та акцентуїованість була помітна кожному, хто мав хоча б дрібку уважності. «Добра пані! Ваш лист я закопав під барвінок [...] Барвінок буде на тім місці, доки я не посивію, та все я собі буду той лист нагадувати», або «Ви не гнівайтесь, що я не приїжджав і не писав. У мене є багато

недбайливості за пазухою і мені треба дарувати не одно. От даруйте...», або і ще: «Чикаю від вас листа, як діти чикають мами з міста. Чикають поки чикають, а потім гурмою йдуть наворотів [...]» [17, с. 159].

Уже з кінця 1898 р. у листах В. Стефаника до О. Кобилянської звертання «Добра пані!» змінилося на «Товаришко!». Інколи Василь іронічний: «Добра товаришко! Так файно, що я Вам цілу ніч снівся, весело, що мене любите і пестите, і силу чую, як Вас, такого доброго товариша, маю. Ви – то така жінка, така жінка, що хіба пари Вам нема – легоньку маєте руку і такі-сте правдиві дуже. Я би хотів і Вас попестити, але не вмю так, як Ви». Червень 1899-го: «Добра товаришко! Часом я думаю про смерть, як про якусь гарну жінку [...]».

О. Кобилянська 26 лютого 1900 р. писала йому: «Пане Стефаник. Мені здається, що межі нами струна урвалася і що біла лілія вже зів'яла. Тогди мені жаль стає і я питаюсь: «Чому?» Ви повинні завжди моїм товаришем остатися. Дуже жаліла-м, що не застались-те мене тогди, як відвідували мене. Я хтіла Вам руку стиснути і сказати: «Пане Стефаник...» і більше нічого... Чуєте, пане Стефаник?». Запрошувала до себе, обіцяла зіграти на цитрі. А він знав: «Ой, як болить у душі переставати любити! Чоловік пропадає в своїй молодості, як перестає любити».

У ньому вона вбачала свого сповідника. Так, в один із днів тяжких переживань Ольга писала В. Стефанику: «Тому, що Ви розумієтесь на горю і смутку – пишу до Вас. Не гнівайтесь, що тепер обізвалася. Ви ж мій товариш. Мені треба доброго слова і м'якості, я її у вас знайду. Пане Стефаник... як чоловік має човна і кладе на нього цілий свій життєвий запас, і воно становить його ціль в житті і світло, і багатство його, а ви бачите, що воно перед вашими очима тоне... Воно тоне, а ви мусите стояти мовчки і не смієте уст отворити... Можете собі уявити мій настрій душевний. Та я про те не можу з ніким говорити. На моїй долі написано, ні – нап'ятновано, що вона від початку життя до кінця лиш коритися має. Скажіть, що робити, аби скам'яніти, аби вбити душу свою, заморозити чувство своє – і стати людиною розумною, котра має що їсти і пити, і котрій не слід нічого більше? Розумієте? Мені страшенно хочеться плакати перед вами, і якби ви були тут, у моїй хаті, я б позачиняла всі двері, позатикала всі шпари так, щоб, крім вас і мене, нікого більш мій жаль не досягнув, і страшенно-бим плакала. Де ви є? У вас дуже много серця і багатства душі, успокойте мене. Вишліть білі мєви Вашої доброї, шовкової душі до мене і успокойте мене. Так, щоб мені за моїм щастям не було жаль... і щоби я більше нічого в житті не бажала, нічого не відчувала. Се хотіла я вам нині сказати. Як можете – обізвіться. Мені голосу вашої душі треба. Я і не слухаю, і не чую нічого, як до мене говорять – така я тепер. Не раз кажуть: «Найрадше б умер», або «умерла». І я б тепер найрадше вмерла [...]» [12, с. 175].

Знову події за подіями: ювілейний концерт І. Франка у Львові, В. Стефаник виношує в голові ідею написати драму, О. Кобилянська знайомить його з Л. Українкою й особисто опікується виданням його першої збірки «Синя книжечка» на Буковині, окремі його новелки разом зі своїм братом перекладає німецькою мовою, тобто тем для спілкування було чимало. 4 жовтня 1902 р. В. Стефаник написав їй: «Високоповажна товаришко! Я давно дома не був і не відписував Вам на Вашу картку, ані не дякував Вам за «Землю» [...] Писати би вам за себе, але що саме? Бо є таке, що я написати не смію, таке є, що незнаю, як про него писати. Я є чоловік такий, що затиснув зуби і не хоче говорити, а люде про такого кажуть, щось ему хибує. Сего їм досить, а мене зуби болять. Осінь надворі, чикаю погоди і зими [...]» [17, с. 243].

Глибока осінь наступила і в їхніх стосунках. Їх обох провідав спалах духовної близькості, потім він згас, щоб відродитися в теплом, рівному полум'ї їхнього літнього віку. У них були короткі зустрічі, імпресіоністичні листи, лілеї і троянди. Любити мисткиню було В. Стефанику понад силу, але він і не примушував себе, бо не міг. А вона як жінка відчула це. Чи були її сподівання на щось більше, ніж епістолярна дружба і його романтичний холодок споглядальника?

Образилася і замовкла, а може, і фатально розчарована в коханні, вона й не прагнула вже чогось. Зрештою, ці спалахи сердець стали для них обох міцною канвою, і вони закрилися для світу. Шукали усамітнення, блукали коридорами своєї душі, заспокоювали себе.

24 листопада 1927 р. О. Кобилянська пише останню картку до В. Стефаника, де запрошує його на зустріч у Коломию, на що він відписує: «Буду старатися приїхати до Тебе по ювілею, а як що би Ти вибиралася до нас, то поступай вперед до Русова; там обоє наговоримося про вічні діла нашого народу і артизму українського» [17, с. 250]. Чи побачилися вони? Напевно, що ні... Зазвичай, після зустрічі вони писали одне одному, ділилися післясмаком проведеного часу. Тут цього вже не було. Стефанику на той час – 56 років, а Кобилянській – 64, і час таки зробив свою руйнівну справу: «Він посивів, а вона подалася...».

Василь Стефаник часто був нестерпним у приватному житті. Світло найбільших зірок завдає найбільшого болю. У висоті криється небезпека. Вона нищить мрії. Він подобався жінкам. Його енергетика, чоловіча врода, вишуканий одяг зачаровували та вабили до себе. Він був надто готичним, щоб одягатися в яскраве. Напевне, був для жіноцтва фатальним чоловіком. А хіба фатальні чоловіки чи жінки бувають посправжньому щасливі? В. Стефаник усе життя вів поєдинок із собою, його могла поранити дрібниця, на яку ніхто не зверне уваги. Чому він не вніс її до сердечного списку? Бо довелося сказати б, ким вона для нього була. Писати неправду не вмів, а правду – не хотів, бо О. Кобилянська була ще жива. А тому «серце, не ломи ребра, я скінчив».

Соломія Крушельницька – ще одна таїна серця В. Стефаника. Він завжди приїздив на її виступи до Коломиї, Львова і Кракова. Коли він був у залі, співачка докладала всіх зусиль, щоб найкраще передати улюблені його пісні: «Ой під гаєм, гаєм...» та «У сусіда хата біла».

23 червня 1898 р. Соломія виступала з концертом в Коломиї. Після концерту на честь співачки відбувся великий комерс, на якому вона поділилася зі В. Стефаником своїм келихом шампанського. Коли приятелі питали його про стосунки зі співачкою, він відповів: «Все добре – чудовий голос, добра душа і незвичайна врода, але я чоловіком співачки бути не можу» [3, с. 196]. Хоча Стефаник і зазначав, що: «Я нею як зорею любувався, я з нею ані разу за руки не взявся». Серце холодної жінки згодом розтопить інший, але це вже буде згодом, де не буде Стефаника, не буде імпрез, зустрічей, палких поглядів.

Минали роки, а Соломія не забувала В. Стефаника, завжди цікавилася про нього в друзів. У 1908 р. відбувалися вибори до Австрійського парламенту. Депутатом обрали Володимира Охримовича, Василь Стефаник був його заступником. За проханням Соломії Крушельницької, В. Охримович складає мандат, і В. Стефаник автоматично обіймає його місце. Крушельницька знала про нестабільне матеріальне становище письменника.

Останній раз зустрілася вона зі В. Стефаником у Львові, коли він відзначав своє 60-ліття, виконала його улюблену пісню «У сусіда хата біла». Це було востаннє, коли Соломія Крушельницька співала для Василя Стефаника [3, с. 214].

У березні 1901 р. у Тернополі В. Стефаник познайомився з Марією Крушельницькою (сестрою Соломії), що мешкала в селі Біла. Коротке знайомлення зі Стефаником не могло не вплинути на молоду дівчину. В її серці зародилися почуття, що переходили межі звичайної уваги до його особи. Та в серці Стефаника не було місця для цих щирих почуттів.

Часті обопільні відвідини Стефаника і Морачевських зародили велику приязнь і з Софією Морачевською. Кожне перебування Стефаника в їхньому домі було подією, яка не скоро забувалася. Він вносив подих і красу свіжих полів, для Морачевської щось рідне, що зв'язувало її зі своїм краєм і своїм народом. Морачевська теж мала деякий вплив на Стефаника як своєю повною жіночого чару зовнішністю, так і високою культурою, яку здобула на студіях і в спільному житті зі своїм висококультурним чоловіком. Стефаник часто відвідував свою приятельку в Строжинцях, куди вона приїжджала до батька зі своїми дітьми: сином Юрком і донечкою Євою. Окуневський високо цинив Стефаника і радо його приймав у своєму домі. За кожною гостиною Стефаник лишав багато спогадів, що зміцнювали дружні почуття Морачевської. У цей час між друзями відбувалося сердечне листування [16, с. 102].

Листи В. Стефаника до Софії Морачевської – це справжня поезія, це художні твори, сповнені тяжкого переживання власної зболілої душі, це звіти про свою

роботу та нездійснені плани на честь своєї матері. Написані вони в такому сердечному тоні, що мали великий вплив на його подругу і спричиняли щире захоплення.

Листи Софії Морачевської навіяні тугою й сумом і великим бажанням бачити Василя. Та не завжди Стефаник міг тішити своїх друзів, часто був у такому стані, коли міг їх лише смутити. Тоді не їхав, не показувався між ними, а листами виправдовував свою відсутність. Але і в цих листах було стільки сердечності, що спонукали вони бачити дорогого гостя: «А приїхати не можу. Я би Вас і гостей Ваших покомпромітував. Якби-м побачив лиш проблиск щастя на Вашім святім вечері, – то би-м розплакався і горячі мої сльози впали би на Вашу білу скатерть; а якби-м видів дрібку нещастя, – то би-м додав до него кілька свого, що страва Ваша застигла би і полином просякла би. А якби я увійшов до Вашої хати, то Юрчинове деревце зломило би ся», – писав він в листі до С. Морачевської. Вона могла бути для нього лише другом, «я Ваш приятель є і буду і все буду. Але Ви моїм не будете, бо я можу Вас затроїти, – а так приятелі не роблять», писав їй В. Стефаник [10, с. 168].

Новеліст В. Стефаник володів неповторною харизматичністю. Його любили й шанували. Чоловіки прагнули дружби з ним, у нього закохувалися жінки, та він за незначними випадками почував себе самотнім. Він жив там, де хотів, то у віддаленому покутському селі, то в європейських столицях. Та місце його перебування ніколи не впливало на стан його душі, розтерзаної болісними пристрастями. За це його називали безнадійним песимістом. Стефаник належав до такого типу людей, які завжди будуть більшою чи меншою мірою незадоволені своїм вибором. А йому вже тридцять два роки...

Тривога помалу вгасала, лишаючи туск. Її гасила Ольга Гаморак. Вони познайомилися тоді, коли Василь уперше побував у Стецеві в родинній хаті її батька Кирила. Дівчина з тонким, інтелігентним, натхненним обличчям, розумними очима, що ніжно дивляться просто в душу, і ще якась наївна відвертість і доброта проглядає в рисах вродливого обличчя. Із першої зустрічі між Василем та Ольгою зародилися почуття приязні, але чогось більшого і палкішого ще потрібно було дочекатися та виплекати. Коли Стефаник переїхав до Кракова, стосунки не переривалися, тривало постійне листування з тижня на тиждень, безперервний обопільний обмін думками. Взаємне листування зміцнювало дружбу. Як до рідної сестри, звертається Стефаник до Ольги Гаморак за порадами в різних справах, утаємничує їй в свої плани письменницької роботи. А вона виправдовує довір'я. Їхні листи — це спілкування двох висококультурних молодих людей, що мають свої погляди на світ й стоять вище за оточення [1, с. 27].

Листи ті то потішали, то засмучували, бо психічний стан письменника не був байдужий для неї. Почуття, що оволоділи нею у стосунках до Стефаника, давно переходили межі приязні. Знала це Ольга, знав і Стефаник. Та поки що вони були друзями, бо Стефаник вважав її за друга, сестру і матір: «Ви мені найблищі і сестра, і, мама, і – все. Якби-м не мав Вас, то здавало би ся мені, що земля, де би-м по ній ступав, всюди підо мною потавала, і я би робив денно всего десять кроків. Я мушу мати чоловіка найблищого і для скарги, і для радості».

І справді, Ольга розуміла В. Стефаника, як рідна мати і сестра. Своєю великою благородністю і ніжністю, живим словом чи листом заспокоювала його зболілу душу. Була справжнім другом Стефаника весь час, незалежно від того, чи його серце билося для неї чи ні. Вона знала єдине: що її серцем і душею, усією її істотою заволоділа велика любов до того, хто називав її другом – до Василя Стефаника. Одначе ані в довгих розмовах у Стецеві, ані в листах – ніколи навіть натяку не давала про те, що хвилювало її серце. Зате з кожного живого слова, із кожного листа, із кожної турботи про здоров'я свого друга пробивалися велике, до посвят готове кохання молодій жінки, і велика любов матері, і щира любов рідної, самотньої сестри.

В. Стефаник відчував потребу ніжного, щирого слова своєї найближчої приятельки, тому листи Ольги Гаморак заспокоювали його. «Мені все приємно писати до Вас і мило читати від Вас листи. Ви пишіть, що хочете і як хочете, але пишіть, бо Ви тепер такий чоловік, що стоїте коло мене найближче, від родини навіть ближче».

Кожна вістка від Ольги Гаморак зв'язувала Стефаніка з рідними сторонами, нагадувала йому безтурботне юнацтво. «Я дістав поздоровлення з весною від Вас і від Олега Вашого. І я вас поздоровляю, моя Ви сестро добра, а поздоровляючи, біжу на той мій кавалочок землі і оглядаю его зі смутком, і йду з Вами під руку, і оповідаю Вам свої смутки, а Ви, як мила сестра, проганяєте їх від мене, і ми йдемо, йдемо геть аж за село. Я не хотів би ніколи покидати ні того кусня землі, ні Вас. Бо не найду я вже приятелів ліпших, як Ви, ані красшої землі, як наша» [1, с. 33].

Особливо після смерті своєї матері Василь гостро потребував жіночого серця, яке заповнило б порожнечу в його душі. Аби бути господарем, треба оженитися й завести родинне вогнище. З цією думкою Стефанік освоювався день у день, але водночас і непокоївся. Правда, на своєму боці мав беззастережну, випробовану й вірну подругу в особі Ольги Гаморак, яка давно вже хотіла ділити з ним щастя і горе. Але там, десь на самому споді серця, відгукувалася рана, яку ні літа, ні розум, ні добра воля до кінця загоїти не могли. Тією раною була сестра Ольги – Євгенія Калитовська. Уже тривалий час і він, і Євгенія намагалися не бачитися і розумом проганяли від себе любов.

Листи до Ольги просторі, із багатьма фактами, де чимало йдеться про літературу, політичні події, містять враження про ту чи ту книгу, яку Стефанік вислав у дарунок Ользі. «А ви не смутіться мною, лиш любіть мене з моїм смутком...», – писав він до Ольги 11 березня 1902 р.

Стефаніку вже тридцять два роки, і він вирішує, що час одружуватися, а крім цього, Ольга вже чекала від нього дитину. «Приховувати свою вагітність в Ольги вже не було ні бажання, ні сил. У відчаї був о. К. Гаморак, який вважав, що все це – кара від Бога, із волі якого він уже втратив дуже рано дружину, потім трьох синів у молодому віці. Щоби сховатися від ганьби Ольга втекла до сестри в Тернопіль» [3, с. 295].

Ольга Гаморак пише до Стефаніка: «Спала на Вас біда, я се розумію, але Ви тепер не той. Ви мусите так поступати, як тато і газда. А особливо ми мусимо так робити, щоби дитині нашій зробити яке місце на землі. Оно не просилося на світ! Ви не гнівайтесь, що я так пишу. Се не потрібно. Але я мушу так писати. Ви нічого в листі не згадували за Стецеву. Я відірвалася тепер від неї і мені страшно. Не чую ґрунту під ногами і тому хтілабим, щоби Ви вже якнайборше залагодили з татом».

27 січня 1904 р. Василь Стефанік узяв шлюб із Ольгою Гаморак, вінчання відбулося у Львові в церкві Святого Юра. Вінчальними батьками були Іван Франко та Северин Данилович. На весільному бенкеті у Львові у ресторації «Ванда», крім найближчих приятелів, був іще Лесь Мартович та Михайло Грушевський. Подружжя Стефаніків жило в Стецеві, у них народилося троє синів: Семен, Кирило та Юрій. Василь не проявляв великої спритності до сільськогосподарської роботи і не мав навіть коли їй навчитися, бо постійно мандрував, знаходячи багато причин для того, аби не бути вдома.

Щасливе сімейне життя не збудило музи Василя Стефаніка, яка протягом шістнадцяти років мовчала. Він вважав, що його переслідує фатум. То йому не вдалося закінчити медичної освіти і стати лікарем; то не вдалося організувати літературний журнал, де б він був редактором; то довелося назавжди розпрощатися з мріями стати гімназійним викладачем. Доля ніби навмисне заганяє його в село, куди він не хотів повертатися [3, с. 304].

У 1910 р. Стефанік із дружиною та трьома синами переїжджає до свого рідного Русова, із великим завзяттям будує свій «палац», 4-кімнатний великий дім із бляшаним дахом на дубових підвалинах, і восени переходить до своєї хати, на своє господарство. Там проживе він ціле життя.

Від 1912 р. дружина Стефаніка дедалі важче себе почуває і 4 лютого 1914 р. помирає, залишивши йому трьох малих хлопців, найстаршому не було ще й десяти років.

Особисте життя дало мало радості письменникові. Жінки, яких кохав Василь Стефанік, жили недовго. Євгенія Бачинська покинула цей світ на двадцять третьому році життя від сухот. Євгенія Калитовська померла ще замолоду на запалення мозку. Усього десять років прожив письменник зі своєю дружиною Ольгою Гаморак. Чи не тому такі близькі були йому людські страждання? Чи не

тому так «сильно і страшно» писала ця людина з чутливим, уразливим, великим і добрим серцем [1, с. 39].

Будучи послом до Державної ради у Відні, В. Стефаник знайомиться із Софією Дністрянською. Вона була дружиною професора Станіслава Дністрянського, піаністкою і виступала з концертами у Відні, Грацу, містах і містечках Галичини та Закарпаття. Софія Дністрянська згадувала, що В. Стефаник, перебуваючи у Відні, був у неї закоханий, але вона, будучи вірною своєму чоловікові, на його кохання не відповідала [3, с. 380].

Але, нарешті, прокинулася муза, про яку писав М. Коцюбинський, і все, накопичене за 16 років, вирвалося на папір. Це були дія і протидія, дві рівновеликі сили, що тягли в різні боки, – один із найважливіших символів стефаниківської метафізики. Позаду залишилося чимало втрат, розчарувань, і нарешті, свіжий вогник закоханості проблизнувся у душі письменника. Це його акумулювало, дало свіжий ковток повітря та поштовх до нового етапу творчості.

Однак, уже нічого не буде, усі його кохані спочивають тихим сном. Вічна чоловіча спокуса зникла, і маятник похитнувся. Та його магнетична сила все ще випромінювала красу та мудрість. Йому, достатньо зрілому, у літах чоловікові, засимпатизувала Наталія Семанюк, дружина його товариша Марка Черемшини. За життя чимало конфліктів виникало між друзями через Наталію Семанюк, що навіть вплинуло на стан здоров'я Марка.

М. Черемшина завжди прагнув жити чесно, у гармонії з собою і цілим світом. Був совісною та порядною людиною. І свою честь та гідність як адвокат він прагнув і зумів зберегти і після своєї смерті, склавши надзвичайно мудрий, філігранний заповіт [4, с. 112]. Наталія грайливо ставилася до Стефаника, фліртувала з ним відверто на очах чоловіка... Через це друзі могли і рік-два не розмовляти. Наталія Семанюк була молодшою від Марка Черемшини майже на шістьнадцять років, і від В. Стефаника теж... То була вже пізня осінь їхнього життя, а вона ще хотіла зовсім інших емоцій. Ми маємо право лише щось припустити і не більше... На осуд, докір – ні... Біблійна мудрість зауважує: «Не осуджуйте нікого, щоб і про Вас з осудом ніхто не говорив». На це має право Бог...

Василь Стефаник для жіноцтва, за означенням сучасників, був фатальним чоловіком. Його енергетика, чоловіча врода, вишуканий темний одяг зачаровували, вабили до себе. Він був обдарований усім, що робить письменника великим, але чи щасливим? Почуття самотності не полишало його до кінця життя, інакше кажучи, невиправний песиміст та аскет, якого могла поранити дрібниця, на яку ніхто не зверне увагу. Він усе життя вів поєдинок із собою, щоб відповідати ідеалам та внутрішньому «я». А в душі це завжди був маленький хлопчик, який шукав прообраз мами в жінках, ту любов, те розуміння, той ласкавий погляд, ту милосердну долоню. Не можна уявити, щоб він покохав жінку з кокетливим характером та крикливою зовнішністю, бо ці жінки нічим не нагадували йому його матір. Хоча красиві та успішні жінки йому подобалися, але не полонили його серце. Йому потрібні були некрикливість та відданість, він був егоїстом.

Якби навіть Стефаник став жити з Євгенією Калитовською, то різні сторонні чинники (осуд людей, муки сумління, побутові негаразди) цілком могли б перетворити їхнє кохання на відчуття трагічної помилки. Зрештою, у людей складається доля так, як має. Незважаючи на романтичну вуаль припущень та версій, Василь Стефаник був складним у приватному житті та не любив надмірної уваги, бо те, що було в глибині душі, ніхто сторонній не мав знати, так і склалося, що «до моєї душі належить і моя любов».

Висновки. Помандрувавши контрверсійними коридорами самотньої душі Василя Стефаника, вдалося відкрити дещо з його душевних таємниць. Проте це болюча тема і не завжди доступна. Майстер психологічної прози, людина нестабільного настрою та частих припливів смутку – його хотіли зрозуміти, але змогли лише одиниці. Він усе життя вів поєдинок із самим собою, а жінки були інстанцією для душевних розмов, відвертих поглядів та ще того, що залишилося за лаштунками епістолярію, спогадів, оцінок дослідників.

Не можна знати, як би склалося його сімейне життя, якби він обрав іншу жінку, а не Ольгу Гаморак. А можливо, він просто був би самітником. Якби не сімейне

життя, він, мабуть, залишився б у Кракові, а його літературна кар'єра розвивалася б по-іншому. Що принесло би більше йому щастя? Але доля наша написана на небесах, і кожний несе свій хрест.

І хоча даний Всевишнім Хрест був тяжким, із випробовуваннями долі, але він був могутньо витесаний його рукою. Василь Стефаник зумів гідно пронести його через усе своє життя, він завжди шукав ідеал жінки, обираючи за зразок, як і кожен юнак, той, за який слугувала його мати Оксана з роду Кейванів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабій В. І. Покутський трисвіт. Івано-Франківськ: Вид-ць Супрун В. П., 2010. 208 с.
2. Вознюк В. Буковинські адреси Ольги Кобилянської. Чернівці: Книги-XXI, 2006. 276 с.
3. Горак Р. Кров на чорній ріллі: есе-біографія Василя Стефаника. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 608 с.
4. Горак Р. Василь Стефаник: художньо-есеїстичне видання: у 3-х кн. Львів: Априорі, 2015. Кн. 1. 600 с.
5. Горак Р. Василь Стефаник. Біографія. Львів: Априорі, 2020. 368 с.
6. Гоян Я. Чистий, як душа українця. Літературний портрет Марка Черемшини. Київ: Веселка, 2007. 32 с.
7. Кобилянська О. Василеві Стефаникови у 60 літтях Жого дорогого життя. Громадський голос. 1931. № 17. С. 1-16.
8. Кобилянська О. Ю. Твори. В 5 т. Т. 5. Київ: Держлітвидав України, 1963. 767 с.
9. Кобилянська О. Слова зворушеного серця: сходники. Автобіографії. Листи. Статті та спогади. Київ: Дніпро, 1982. 359 с.
10. Косташук В. Володар дум селянських. Ужгород: Карпати, 1968. 189 с.
11. Марко Черемшина у спогадах, документах і матеріалах. Авт.-упоряд. Р. Кіреєва, П. Кіреєв, І. Стеф'юк; заг. ред. В. Карого. Чернівці: Друк Арт, 2014. 415 с.
12. Мельничук Я. Б. 20 есеїв про Ольгу Кобилянську та її поціновувачів. Чернівці: Букрек, 2014. 232 с.
13. Мельничук Б. І. «Найкраща в нації дочка»: Ольга Кобилянська у світлі художньої літератури: лекції зі спецкурсу з додатком вибраних творів про письменницю. Чернівці: ЧНУ, 2015. 200 с.
14. Піхманець Р. «У своїм царстві...» Снятин : Прут Принт, 2010. 252 с.
15. Піхманець Р. Із покутської книги буття. Засади художнього мислення Василя Стефаника, Марка Черемшини та Леся Мартовича. Київ: Темпора, 2012. 480 с.
16. Процюк С. Троянда ритуального болю: роман про Василя Стефаника. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 184 с.
17. Стефаник В. Повне зібрання творів: у 3 т. Т. 3. Листи. Київ: Вид-во АН УРСР, 1954. 325 с.

REFERENCES

1. Babij, V. (2010). *Pokuts'kyj trysvit*. [Pokutsky trisvit]. Ivano-Frankivs'k. [in Ukrainian].
2. Biletsk'yj, O. (Ed.). (1949-1953). *Vasyl' Stefanyk: povne zibrannia tvoriv* [Vasyl' Stefanyk: a complete collection of works]. Kyiv: AN URSR. [in Ukrainian].
3. Horak, R. (2010). *Krov na chorniy rilli: ese-biografiya Vasylya Stefanyka* [Blood on the Black Arable Land: essay-biography of Vasyl Stefanyk]. Kyiv: VTS «Akademiya», 2010. [in Ukrainian].
4. Horak, R. (2015). *Vasyl' Stefanyk: khudozhn'o-eseistychne vydannia* [Vasyl Stefanyk: artistic and essay edition]. Lviv: Apriori. [in Ukrainian].
5. Horak R. (2020). *Vasyl' Stefanyk. Biografiya* [Vasyl Stefanyk. Biography]. L'viv: Apriori. [in Ukrainian].
6. Hoian, Ya. (2007). *Chystyj, iak dusha ukrainsia: literaturnyj portret Marka Cheremshynya*. [Pure as the soul of a Ukrainian: a literary portrait of Mark Cheremshina]. Kyiv: Veselka. [in Ukrainian].
7. Kirieieva, R. (2014). *Marko Cheremshyna u spohadakh, dokumentakh, materialakh* [Marko Cheremshina in memoirs, documents, materials]. Chernivtsi: Druk Art. [in Ukrainian].
8. Kobylas'ka, O. (1963). *Tvory* [Writings]. Kyiv: Derzhlitvydav Ukraine. [in Ukrainian].
9. Kobylas'ka, O. (1931). *Vasylevi Stefanykovi u 60-littia Joho dorohy zhyttia* [Vasily Stefanyk in the 60th anniversary of his dear life]. Hromads'kyj holos. Lviv, 1931, 17. 1-16. [in Ukrainian].

10. Kobylas'ka, O. (1982). *Slova zvorushenoho sertsia: schodennyky. Avtobiohrafii. Lysty. Statti ta spohady* [Words of a touched heart: diaries. Autobiographies. Leaves. Articles and memoirs]. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian].
11. Mel'nychuk, B. (2015). *Najkrascha v natsii dochka: Ol'ha Kobylans'ka v svitli khudozhn'oi literatury* [The best daughter in the nation: Olga Kobylanska in the light of fiction]. Chernivtsi. [in Ukrainian].
12. Mel'nychuk, Ya. (2014). *20 eseiv pro Ol'hu Kobylans'ku ta ii potsinovuvachiv* [20 essays about Olga Kobylanska and her admirers]. Chernivtsi: Bukrek. [in Ukrainian].
13. Pikhmanets', R. (2010). *U svoim tsarstvi* [In his kingdom]. Sniatyn: PrutPrynt. [in Ukrainian].
14. Pikhmanets', R. (2012). *Iz Pokuts'koi knyhy buttia* [From the Pokut book of genesis]. Kyiv: Tempora. [in Ukrainian].
15. Protsiuk, S. (2010). *Troianda rytual'noho boliu* [Rose of ritual pain] Kyiv: Akademiia. [in Ukrainian].
16. Stefanyk, V. (1954). *Povne zibrannya tvoriv* [Complete collection of works]: v 3 t. T. 3. Lysty [Letters]. Kyiv: Vyd-vo AN URSR. [in Ukrainian].
17. Vozniuk, V. (2006). *Bukovyns'ki adresy Ol'hy Kobylans'koi* [Olga Kobylanska's Bukovynian Adresses]. Chernivtsi. [in Ukrainian].

Надійшла до редколегії / Received 15.03.2021
Прорецензована / Reviewed 30.07.2021
Рекомендована до друку / Accepted 16.08.2021